

**MH Board Class 10 Social Sciences Geography 73-N-670-2024
Question Paper with Solutions**

Time Allowed :2 Hours | Maximum Marks :40 | Total Questions :7

General Instructions

1. सर्व प्रश्न/कृती सोडविणे आवश्यक आहे.
2. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
3. प्रश्न क्रमांक 4 (अ) साठी पुरविण्यात आलेल्या ब्राझीलच्या नकाशा आराखडाचा वापर करून तो मुख्य उत्तरपत्रकेस जोडावा.
4. प्रश्न क्रमांक 6 (अ) साठी पुरविण्यात आलेल्या आलेख कागदाचा वापर करून ती पुरवणी मुख्य उत्तरपत्रकेस जोडावी.
5. प्रश्नांची उत्तरे लिहितांना नकाशा काढण्यासाठी स्टेन्सिलचा आवश्यक तेथे वापर करण्यास परवानगी आहे.
6. प्रश्नांची उत्तरे लिहितांना आवश्यक तेथे आकृत्या / आलेख काढावेत.
7. प्रश्नांची उत्तरे निळ्या किंवा काळ्या शाईच्या पेनने लिहावीत. पेन्सिलने लिहिलेले उत्तरे ग्राह्य धरण्यात येणार नाहीत.
8. आकृत्या, आलेख व नकाशा इत्यादी कार्ये करण्यासाठी शिस पेन्सिल किंवा रंगीत पेन्सिल वापरण्यास हरकत नाही.

1. अचूक पर्याय निवडून विधाने पूर्ण लिहा :

(1) पँटानल या दलदलीच्या प्रदेशात आढळतात.

- (i) कोडोर
- (ii) गुलाबी डॉल्फिन
- (iii) महाकाय अँनाकोडा
- (iv) मकाव

Correct Answer : (ii) गुलाबी डॉल्फिन

उत्तर : पँटानल ही दलदलीच्या प्रदेशाची वैशिष्ट्य आहे जिथे गुलाबी डॉल्फिन आढळतात. या क्षेत्रात विविध जलचर आणि पक्षी प्रजाती आढळतात.

Quick Tip

पँटानल प्रदेशातील जैवविविधता आणि पर्यावरणीय महत्त्व ओळखून प्रश्नांना उत्तर देताना त्या प्रदेशाच्या वैशिष्ट्यांचा विचार करा.

(2) लोकसंख्येच्या वितरणावर हा घटक परिणाम करतो.

- (i) प्राकृतिक रचना
- (ii) लिंग गुणोत्तर
- (iii) साक्षरता
- (iv) आयुर्मान

Correct Answer : (i) प्राकृतिक रचना

उत्तर : लोकसंख्येच्या वितरणावर प्राकृतिक रचना मोठा प्रभाव टाकते. पर्वत, नदया, मोकळे मैदान या घटकांचा लोकसंख्येच्या वस्तीवर परिणाम होतो.

Quick Tip

प्राकृतिक रचनांची ओळख लोकसंख्या वितरणावर प्रभाव टाकणारे महत्त्वाचे घटक समजायला मदत करते.

(3) ब्राझीलमध्ये सर्वत्र सामान्यपणे वाहतूक आढळते.

- (i) हवाई
- (ii) जल
- (iii) रस्ते
- (iv) लोह

Correct Answer : (iii) रस्ते

उत्तर : ब्राझीलमध्ये रस्ते वाहतुकीसाठी मुख्य माध्यम म्हणून वापरले जातात, कारण मोठ्या प्रमाणावर रेल्वे आणि हवाई वाहतूक असण्याची स्थिती नाही.

Quick Tip

वाहतूक सुविधा कोणत्या प्रकारच्या क्षेत्रात उपलब्ध आहेत हे समजून स्थानिक प्रदेशाच्या भौगोलिक स्थितीचे विश्लेषण करा.

(4) क्षेत्रभेटी दरम्यान माहितीच्या संकलनासाठी या साहित्याची आवश्यकता असते.

- (i) खुर्ची
- (ii) फळा
- (iii) पाण्याची बाटली

(iv) प्रश्नावली

Correct Answer : (iv) प्रश्नावली

उत्तर : क्षेत्रभेटी दरम्यान माहिती संकलनासाठी प्रश्नावली आवश्यक असते. प्रश्नावलीच्या माध्यमातून शोधक किंवा संशोधक आवश्यक माहिती गोळा करतात.

Quick Tip

क्षेत्रभेटीच्या प्रक्रियेत योग्य साहित्य निवडणे अत्यंत महत्त्वाचे असते.

2. वेगळा घटक ओळखा :

(1) ब्राझीलच्या किनारपट्टीवरील राज्ये -

- (i) रिओ दी जनेरीओ
- (ii) पराईबा
- (iii) आमापा
- (iv) आक्रे

Correct Answer : (ii) पराईबा

उत्तर : ब्राझीलच्या किनारपट्टीवरील राज्यांमध्ये पराईबा एक महत्त्वाचे राज्य आहे.

Quick Tip

किनारपट्टीवरील राज्ये ओळखताना त्यांचा भौगोलिक स्थान आणि समुद्रकिनारा महत्त्वाचा असतो.

(2) भारतातील अतिजास्त पर्जन्याचा प्रदेश -

- (i) पश्चिम राजस्थान
- (ii) पश्चिम घाट
- (iii) मेघालय
- (iv) अरुणाचल प्रदेश

Correct Answer : (iii) मेघालय

उत्तर : भारतातील मेघालय हे अतिजास्त पर्जन्याचे क्षेत्र आहे, जे आपल्या वार्षिक पर्जन्याच्या प्रमाणासाठी प्रसिद्ध आहे.

Quick Tip

अतिजास्त पर्जन्याचा प्रदेश ओळखताना पर्जन्याचा प्रमाण आणि भौगोलिक स्थितीचा विचार करा.

(3) अँमेझॉन नदीच्या उपनद्या -

- (i) पारू नदी
- (ii) पुरुस नदी
- (iii) पॅराना नदी
- (iv) जुरूका नदी

Correct Answer : (i) पारू नदी

उत्तर : अँमेझॉन नदीच्या उपनद्या म्हणून पारू नदी महत्त्वाची आहे, जी अँमेझॉन नदीला सहायक आहे.

Quick Tip

नद्यांच्या उपनद्या ओळखताना त्यांची स्थानिक आणि भौगोलिक महत्त्व तपासणे आवश्यक आहे.

(4) भारताच्या द्वीपकल्पीय प्रदेशात आढळणारे प्राणी -

- (i) गवा
- (ii) हरिण
- (iii) काळवीट
- (iv) याक

Correct Answer : (i) गवा

उत्तर : भारताच्या द्वीपकल्पीय प्रदेशात गवा हा प्राणी आढळतो, जो विशेषतः अरण्य प्रदेशात दिसतो.

Quick Tip

द्वीपकल्पीय प्रदेशातील प्राणी ओळखताना त्यांचे नैतिक आणि भौगोलिक स्थान विचारात घ्या.

3. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणतेही दोन) :

(1) परतीचा मानसून

उत्तर : परतीचा मानसून म्हणजे पावसाळ्याचा उत्तरार्ध, ज्यामध्ये मानसून हवेची दिशा बदलते आणि पाऊस कमी होतो. हा भारताच्या उत्तर आणि मध्य भागात विशेषतः दिसतो.

Quick Tip

परतीच्या मानसूनातील पावसाच्या प्रमाणात घट झाल्याने भूपृष्ठावर योग्य संरक्षण आणि जलसंधारणाची आवश्यकता असते.

(2) भारतातील पानझडी वने

उत्तर : भारतातील पानझडी वने ही एक प्रकारची वनस्पती व जैविक विविधता आहे, जी मुख्यतः उष्णकटिबंधीय प्रदेशांमध्ये आढळते. या वने वर्षातून एका ठराविक काळात पान गळतात.

Quick Tip

पानझडी वनांचा अभ्यास करतांना, त्याच्या विविध जैविक घटकांचा आणि पर्यावरणावर होणाऱ्या प्रभावाचा विचार करा.

(3) ब्राझीलची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी

उत्तर : ब्राझीलच्या ऐतिहासिक पार्श्वभूमीमध्ये पोर्तुगीज वसाहत आणि वळण घेणारी औपनिवेशिक शक्तींची महत्त्वपूर्ण भूमिका आहे. त्याच्या स्वातंत्र्य संग्रामानंतर, ब्राझीलने राष्ट्र म्हणून आपली ओळख निर्माण केली.

Quick Tip

ब्राझीलच्या ऐतिहासिक पार्श्वभूमीचा अभ्यास करतांना त्याचे औपनिवेशिक काळ, स्वातंत्र्य संघर्ष आणि आधुनिक काळातील आर्थिक व सामाजिक बदल यांचा विचार करा.

4. (अ) ब्राझीलच्या नकाशा आराखड्यात माहिती भरा व सूची तयार करा (कोणतेही चार) :

(1) ब्राझीलमधील सर्वोच्च शिखर

उत्तर : ब्राझीलमधील सर्वोच्च शिखर म्हणजे पॅन डो आस्कोकार, जो 2,995 मीटर उंच आहे.

Quick Tip

सर्वोच्च शिखराचा अभ्यास करतांना त्या क्षेत्रातील भौगोलिक वैशिष्ट्ये आणि ऊंची लक्षात ठेवा.

(2) साओ फ्रन्सिस्को नदी

उत्तर : साओ फ्रन्सिस्को नदी ब्राझीलमधील एक महत्त्वाची नदी आहे, जी दक्षिणी क्षेत्रातून वाहते आणि 2,914 किमी लांब आहे.

Quick Tip

महत्त्वाच्या नद्या ओळखताना त्यांचे जलवाटे, लांबी आणि नदीच्या प्रवाहाचा इतिहास समजून घ्या.

(3) माराजा बेट

उत्तर : माराजा बेट ब्राझीलच्या उत्तर-पश्चिम भागात स्थित एक मोठे बेट आहे.

Quick Tip

कश्या प्रकारे नकाशावर बेट किंवा द्वीप गट ओळखता येईल, त्याचे उदाहरण विचार करा.

(4) पंपास

उत्तर : पंपास हा दक्षिण ब्राझीलमध्ये स्थित असलेला एक विशाल उपोष्णकटिबंधीय स्टीप आहे.

Quick Tip

पंपास सारख्या स्टीप प्रदेशांचे पर्यावरणीय महत्व आणि स्थान समजून घ्या.

5. विषुववृत्त

उत्तर : विषुववृत्त रेषा ब्राझीलमधील अनेक भागांमधून जात असते आणि ती जगाच्या भौगोलिक केंद्रामधून खेचली जाते.

Quick Tip

विषुववृत्त रेषेच्या स्थानाचे महत्त्व समजून घेणे आणि त्याच्या इतर भौगोलिक संदर्भांचा अभ्यास करणे महत्त्वाचे आहे.

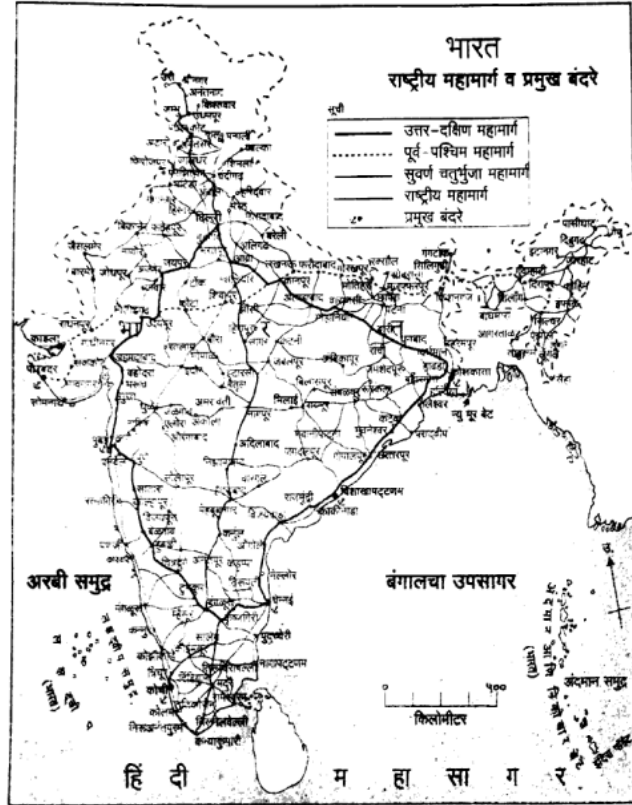
6. ब्राझीलची राजधानी

उत्तर : ब्राझीलची राजधानी म्हणजे ब्राझीलिया, जी एक नियोजित शहर आहे आणि ती 1960 मध्ये स्थापन करण्यात आली होती.

Quick Tip

राजधानी शहरीकृत भागातील विशेष वैशिष्ट्यांचे निरीक्षण करा आणि त्याच्या ऐतिहासिक पार्श्व-भूमीवर लक्ष द्या.

(आ) खालील भारताच्या नकाशाचे वाचन करून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा (कोणतेही चार) :

(1) वरील नकाशाचे शीर्षक व उपशीर्षक काय आहे ?

उत्तर : नकाशाचे शीर्षक 'भारत राष्ट्र महामार्ग व प्रमुख बंदरे' आहे आणि उपशीर्षक 'उत्तर-दक्षिण महामार्ग, पूर्व-पश्चिम महामार्ग, सूर्यमंडल महामार्ग, राष्ट्रीय महामार्ग, प्रमुख बंदरे' आहे.

Quick Tip

नकाशावर असलेल्या शीर्षकाचे महत्त्व समजून त्यात दर्शवलेले डेटा ओळखा.

(2) कोणत्या भागात रस्ते मार्गाची घनता जास्त आहे ?

उत्तर : भारताच्या पश्चिम आणि दक्षिण भागात रस्ते मार्गाची घनता जास्त आहे.

Quick Tip

रस्ते मार्गाच्या घनतेचा अभ्यास करतांना त्या क्षेत्रातील विकास आणि वाहतूक प्रणालीचा विचार करा.

(3) पश्चिम किनाऱ्यावरील दोन बंदरांची नावे लिहा.

उत्तर : पश्चिम किनाऱ्यावरील दोन प्रमुख बंदरे आहेत : मुंबई आणि कोचिन.

Quick Tip

बंदरांचे महत्त्व समजून, त्यांची भौगोलिक स्थिती आणि व्यापारी महत्त्व देखील विचारात घ्या.

(4) पोरबंदर ते सिल्वर महामार्गाचे नाव लिहा.

उत्तर : पोरबंदर ते सिल्वर महामार्गाचे नाव 'राष्ट्रीय महामार्ग 8' आहे.

Quick Tip

महामार्गांच्या संख्यांचे महत्त्व ओळखून, त्यांची स्थिती आणि उपयोग विचार करा.

5. कोलकाता जवळील बेटाचे नाव लिहा.

उत्तर : कोलकाता जवळील बेटाचे नाव 'साँगीरी बेट' आहे.

Quick Tip

बेटांशी संबंधित महत्त्वपूर्ण स्थळे आणि त्यांचा ऐतिहासिक महत्त्व विचारात घ्या.

5. भौगोलिक कारणे लिहा (कोणतेही दोन) :

(1) हिमालयाच्या उंच भागात वनस्पतींची संख्या विरळ आढळते.

उत्तर : हिमालयाच्या उंच भागातील हवामान अत्यंत थंड असते, तसेच हिमवृष्टी जास्त असते. या कारणाने, उंच भागात वनस्पतींची संख्या विरळ असते कारण कमी तापमानामुळे वनस्पतींच्या वाढीस अडथळे येतात.

Quick Tip

उंच प्रदेशातील हवामान आणि वनस्पतींच्या वाढीचे संबंध समजून घ्या.

(2) ब्राझीलमध्ये उष्णकटिबंधीय वादळे कमी प्रमाणात होतात.

उत्तर : ब्राझीलमध्ये उष्णकटिबंधीय वादळे कमी प्रमाणात होतात कारण तेथील भूमीमध्ये वाऱ्यांची दिशा वगैरेची कमीच दुरुस्ती होते, आणि तेथील उष्णकटिबंधीय वातावरण तसेच झाडांच्या वनस्पतींच्या घटनेमुळे या वादळांचे प्रमाण कमी असते.

Quick Tip

उष्णकटिबंधीय वादळांच्या घटकांवर भूगोल, हवामान आणि स्थान यांचा कसा प्रभाव पडतो याचा अभ्यास करा.

(3) किनाऱ्याकडून ब्राझीलच्या अंतर्गत प्रदेशात अॅमेझॉन नदीच्या खोऱ्यात जाताना मानवी वस्त्या अधिक विरळ होत जातात.

उत्तर : अॅमेझॉन नदीच्या खोऱ्याचे जंगल अत्यंत घनदाट आहे आणि हा भाग दुर्गम आहे. यामुळे मानवी वस्त्या कमी प्रमाणात आढळतात, विशेषतः जंगलाच्या आंतरिक भागात.

Quick Tip

जंगलांतील घनदाटतेचे आणि मानवी वस्त्यांच्या सापेक्षतेचे संबंध समजून घ्या.

(4) भारताच्या अर्थव्यवस्थेत मत्स्य व्यवसायाची भूमिका महत्त्वाची आहे.

उत्तर : भारताच्या अर्थव्यवस्थेत मत्स्य व्यवसाय अत्यंत महत्त्वाचा आहे कारण त्यातून रोजगार निर्माण होतो, लोकांना अन्न मिळवून दिला जातो, तसेच निर्यात उद्योगासाठी महत्त्वाची भूमिका बजावली जाते.

Quick Tip

मत्स्य व्यवसायाच्या महत्त्वावर लक्ष केंद्रित करा, त्याचप्रमाणे त्याच्या आर्थिक प्रभावाबद्दल विचार करा.

6. (अ) खालील दिलेल्या सांख्यिकीय माहितीच्या आधारे साधा स्तंभालेख काढा व खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

भारत - नागरीकरणाचा कल
(1961 - 2011)

वर्ष	नागरीकरण % (टक्के)
1961	18.0
1971	18.2
1981	23.3
1991	25.7
2001	27.8
2011	31.2

(1) 1961 साली नागरीकरण किती टक्के झाले होते ?

उत्तर : 1961 साली भारतातील नागरीकरण 18.0% होते.

Quick Tip

नागरीकरणाच्या प्रमाणाच्या वर्धमानाचे आणि घटमानाचे विश्लेषण करतांना, त्या काळातील आर्थिक व सामाजिक परिस्थितीचा विचार करा.

(2) कोणत्या दशकात नागरीकरण सगळ्यात कमी होते ?

उत्तर : 1961 ते 1971 या दशकात नागरीकरण सगळ्यात कमी होते, त्याचा दर 18.0

Quick Tip

नागरीकरणाच्या वाढीचे किंवा घटाचे कारण शोधताना त्या कालखंडातील आर्थिक व सामाजिक घटकांचा विचार करा.

(3) 1991 साली नागरीकरण किती टक्के झाले होते ?

उत्तर : 1991 साली भारतातील नागरीकरण 25.7% झाले होते.

Quick Tip

नागरीकरणाच्या वृद्धीवर तो कालखंडातील औद्योगिकीकरण आणि शहरांच्या वाढीचा विचार करा.

किंवा

(आ) खालील आलेखाचे वाचन करून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

(1) आलेखात कोणती क्षेत्रे दर्शविलेली आहेत ?

उत्तर : आलेखात भारत आणि ब्राझील येथील राष्ट्रीय उत्पन्न आणि गुंतलेल्या लोकसंख्येचे वितरण दर्शविलेले आहेत. क्षेत्रे म्हणजे प्राथमिक, द्वितीयक आणि तृतीयक क्षेत्रे.

Quick Tip

आलेखातील प्रत्येक क्षेत्राच्या टक्केवारीला समजून, त्या देशांची आर्थिक भूमिका ओळखा.

(2) भारताच्या राष्ट्रीय उत्पन्नात कोणत्या क्षेत्राचा वाटा सर्वाधिक आहे ?

उत्तर : भारताच्या राष्ट्रीय उत्पन्नात तृतीयक क्षेत्राचा वाटा सर्वाधिक आहे.

Quick Tip

तृतीयक क्षेत्रातील सेवा उद्योगांची महत्त्वपूर्ण भूमिका समजून त्याचे परिणाम विचार करा.

(3) ब्राझीलच्या प्राथमिक क्षेत्रात गुंतलेल्या लोकसंख्येची टक्केवारी किती आहे ?

उत्तर : ब्राझीलच्या प्राथमिक क्षेत्रात गुंतलेल्या लोकसंख्येची टक्केवारी 19

Quick Tip

प्राथमिक क्षेत्रामध्ये कृषी, खाणकाम आणि कच्चा माल उत्पादन यांचे योगदान महत्त्वाचे असते.

(4) दोन्ही पैकी कोणत्या देशाच्या राष्ट्रीय उत्पन्नात प्राथमिक क्षेत्रातील योगदान कमी आहे ?

उत्तर : भारताच्या राष्ट्रीय उत्पन्नात प्राथमिक क्षेत्रातील योगदान ब्राझीलच्या तुलनेत कमी आहे.

Quick Tip

प्राथमिक क्षेत्रातील योगदान कमी असल्यास, त्या देशाची औद्योगिकीकरणाची पातळी आणि तंत्रज्ञानातील सुधारणा तपासून पाहा.

(5) राष्ट्रीय उत्पादनात तृतीयक क्षेत्रातील योगदान कोणत्या देशाचे कमी आहे ?

उत्तर : ब्राझीलच्या राष्ट्रीय उत्पादनात तृतीयक क्षेत्रातील योगदान भारताच्या तुलनेत कमी आहे.

Quick Tip

तृतीयक क्षेत्राचा कमी योगदान असणाऱ्या देशांच्या औद्योगिक आणि सेवा क्षेत्रांवर लक्ष द्या.

(6) ब्राझीलची 19% लोकसंख्या कोणत्या क्षेत्रात गुंतलेली आहे ?

उत्तर : ब्राझीलची 19% लोकसंख्या प्राथमिक क्षेत्रात गुंतलेली आहे.

Quick Tip

प्राथमिक क्षेत्रातील लोकसंख्येचा अभ्यास करतांना त्या क्षेत्रातील कृषी आणि खाणकाम यांचा प्रभाव विचार करा.

7. खालील प्रश्नांची उत्तरे सविस्तर लिहा (कोणतेही दोन) :

1. कारखान्यास भेट देण्यासाठी प्रश्नावली तयार करा.

उत्तर : कारखान्यास भेट देण्यासाठी प्रश्नावली तयार करतांना खालील मुद्द्यांचा विचार करा :

1. कारखान्याचे नाव आणि स्थान काय आहे ?
2. या कारखान्यात कोणत्या उत्पादनांची निर्मिती केली जाते ?
3. कारखान्याचे स्थापत्य, उपकरणे, आणि उत्पादन प्रक्रिया कशी आहे ?
4. उत्पादन कसे प्रबंधित केले जाते, आणि कोणते गुणवत्ता नियंत्रण प्रक्रियांचे पालन केले जाते ?
5. पर्यावरणीय सुरक्षा आणि इतर कायदेशीर आवश्यकतांची पूर्तता कशी केली जाते ?
6. कर्मचारी संख्या किती आहे, आणि त्यांचे कामकाजी वातावरण कसे आहे ?
7. उत्पादन कच्च्या मालाचा स्रोत काय आहे ?
8. कारखान्याच्या उत्पादनाची मागणी आणि पुरवठा कसा व्यवस्थापित केला जातो ?
9. तंत्रज्ञानाच्या वापराचे महत्त्व आणि त्याचा उत्पादनावर प्रभाव काय आहे ?
10. भविष्यातील वाढीच्या योजना आणि नवीन उत्पादनांचा शोध काय आहे ?

Quick Tip

प्रश्नावली तयार करतांना त्या क्षेत्राचे तांत्रिक, आर्थिक आणि सामाजिक घटक विचारात घ्या.

2. ब्राझीलच्या किनारी प्रदेशाची माहिती लिहा.

उत्तर : ब्राझीलचा किनारी प्रदेश अत्यंत विस्तृत असून, याला 7,400 किलोमीटरचा समुद्रकिनारा आहे, जो दक्षिण अमेरिकेतील सर्वात लांब समुद्रकिनारा आहे. ब्राझीलच्या किनाऱ्यावर एक समृद्ध जैवविविधता आढळते. या किनाऱ्यावरील जलवायु उष्णकटिबंधीय असून, येथे उष्ण आणि आर्द्र हवामान आहे, ज्यामुळे येथील पारिस्थितिकीय परिस्थिती अत्यंत समृद्ध आहे. या प्रदेशात विविध प्रकारची वनस्पती, प्राणी, आणि समुद्री जीवन आढळते.

ब्राझीलचा किनारा अनेक मोठ्या आणि महत्त्वाच्या बंदरांसाठी ओळखला जातो. रिओ दी जनेरो, साओ पाउलो, साल्वाडोर, आणि पर्तो आलिग्रे हे प्रमुख बंदरे आहेत. हे बंदरे व्यापारासाठी महत्त्वपूर्ण असतात कारण ते ब्राझीलच्या निर्यात व आयात प्रक्रियेत अत्यंत सक्रिय भूमिका बजावतात. येथील बंदरे मासेमारी, कृषी उत्पादने, धातू, रासायनिक उत्पादने आणि इतर वस्तूंच्या व्यापारासाठी वापरली जातात.

किनारी प्रदेशाच्या आर्थिक महत्त्वामुळे येथे पर्यटन देखील मोठ्या प्रमाणात आहे. रिओ दी जनेरोमध्ये प्रसिद्ध कार्निवल, समुद्रकिनारे आणि पर्यावरणीय ठिकाणे पर्यटकांना आकर्षित करतात. त्याचप्रमाणे, तिथे मासेमारी उद्योग आणि जलतरण उद्योग देखील अत्यधिक वाढले आहेत.

किनारी प्रदेशाच्या अंतर्गत भागात उंच पर्वतरांगा, जंगले आणि नद्या आढळतात. उदाहरणार्थ, अमॅझॉन नदी आणि त्याच्या अनेक उपनद्या या क्षेत्राच्या नदीनिधीस महत्त्वपूर्ण आहेत. या क्षेत्रातील पर्यावरणीय संसाधनांचा वापर आणि संरक्षण महत्त्वपूर्ण आहे कारण ते जैवविविधतेच्या दृष्टीने वैश्विक महत्त्वाचे आहेत.

ब्राझीलच्या किनाऱ्याच्या विकासाचे एक महत्त्वाचे कारण म्हणजे त्याचा स्थिती, जिथे दक्षिणी गोलार्धातील प्रमुख जलवाहन मार्ग असलेल्या अटलांटिक महासागराशी जोडलेला आहे. यामुळे व्यापार आणि सामरिक महत्त्व वाढले आहे.

Quick Tip

किनारी प्रदेशातील जलवायू, पर्यावरणीय महत्त्व आणि व्यापाराच्या घटकांचा समावेश करा. जैवविविधता, बंदरांचा आणि पर्यटनाचा प्रभाव देखील विचार करा.

3. भारतातील लोकसंख्या वितरणावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा.

उत्तर : भारतातील लोकसंख्या वितरणावर अनेक घटक परिणाम करतात :

1. भौगोलिक घटक : भौगोलिक स्थिती, जसे की पर्वतरांगा, नद्या, आणि मैदान यांचा लोकसंख्येवर मोठा प्रभाव पडतो. उंच भागांमध्ये लोकसंख्या कमी असते, कारण उंच भागांमध्ये जमीन शेतीसाठी कमी असते आणि तेथील हवामानही थंड असते. त्याउलट, सपाट आणि जलयुक्त भागांमध्ये लोकसंख्या जास्त असते, कारण तेथे शेती आणि जलस्रोतांची उपलब्धता जास्त आहे.

2. जलवायु आणि पर्यावरणीय घटक : उष्णकटिबंधीय आणि मॉन्सूनच्या प्रभावामुळे काही भागात अधिक लोकसंख्या वस्ती करते. भारताच्या पश्चिम आणि दक्षिण भागातील उष्णकटिबंधीय हवामानामुळे

शेतीला पोषक वातावरण मिळते. मॉन्सून पावसाचा प्रभावामुळे कृषी उत्पन्न आणि संसाधनांची उपलब्धता जास्त असते, ज्यामुळे लोकसंख्या त्या भागांमध्ये वाढते.

3. आर्थिक आणि औद्योगिक विकास : औद्योगिक विकास, शहरीकरण, आणि रोजगाराची उपलब्धता लोकसंख्या वितरणावर मोठा प्रभाव टाकतात. विकसित आणि औद्योगिकीकरण असलेल्या भागांमध्ये शहरीकरण होते, ज्यामुळे शहरांमध्ये अधिक लोकसंख्या वस्ती करित असते. मेट्रो शहरे आणि औद्योगिक क्षेत्रातील आर्थिक संधी लोकसंख्येला आकर्षित करतात.

4. राजकीय आणि सामाजिक घटक : सरकारचे धोरण, शिक्षण, आणि आरोग्य सेवा यामुळे काही भागांमध्ये लोकसंख्या वाढते. उदाहरणार्थ, ग्रामीण भागांमध्ये शहरीकरणासाठी आणि आरोग्य सेवा आणि शिक्षणासाठी सरकारी धोरणे लागू होण्यामुळे लोकसंख्या वृद्धी झाली आहे.

5. संस्कृती आणि परंपरा : धर्म, भाषा आणि सांस्कृतिक कारणे देखील लोकसंख्येच्या वितरणावर प्रभाव टाकतात. काही धर्म आणि संस्कृती मोठ्या कुटुंब व्यवस्थेला प्रोत्साहन देतात, ज्यामुळे त्या क्षेत्रांमध्ये लोकसंख्या वाढते. सांस्कृतिक परंपरांची पद्धत आणि स्थलांतराची प्रवृत्ती देखील लोकसंख्येवर परिणाम करते.

6. प्राकृतिक संसाधने : काही भागांमध्ये खनिज पदार्थ, कच्चा माल, आणि जलस्रोतांची उपलब्धता अधिक असते. यामुळे त्या भागांमध्ये लोकसंख्या वाढते. जसे की, महाराष्ट्रातील औद्योगिकीकरण, पंजाबमधील जलस्रोतांची उपलब्धता, आणि उत्तर प्रदेशातील कृषी उत्पादन या सर्व घटकांचा लोकसंख्या वितरणावर प्रभाव आहे.

7. स्थलांतर : स्थलांतर ही एक महत्त्वाची प्रक्रिया आहे, जी लोकसंख्या वितरणावर परिणाम करते. लोक आपल्या शेतजमिनी, रोजगार संधी, आणि अधिक चांगल्या जीवनशैलीच्या शोधात एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी स्थलांतर करतात. यामुळे काही भागांमध्ये लोकसंख्या वाढते, तर इतर भागांमध्ये कमी होते.

Quick Tip

लोकसंख्या वितरणाच्या अभ्यासात आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक आणि पर्यावरणीय घटकांचा समावेश करा. या सर्व घटकांचा परस्पर संबंध समजून घेणे महत्त्वाचे आहे.